

Puna

Hyrja në tregun e punës

Me gjetë punë

Të drejtat dhe detyrimet

Papunësia

Njohja e diplomave

Hyrja në tregun e punës

Mvaret prej përkatësis shtetërore dhe arsyes të ardhjes se a mundet dikush të punoj apo themeloj një ndërmarrje në Zvicër. Në çdo rast duhet punëtorët të lajmërohen te sigurimet sociale dhe të paguhet tatimi.

Leja e punës

Pyetja për lejen e punës zakonisht sqarohet përnjëherë me dhënjen e leje qëndrimit. Në rastin normal personat me të drejtë leje qëndrimi në Zvicër munden edhe të punojnë. Sipas përkatësis shtetërore dhe kohëzgjatja e punës, kërkesën për leje të punës e bënë punëdhënësi apo punëtori. Nëse nuk dihen procedurat, mundet një prej vendeve të mëposhtme të ndihmoj më tutje. Këto vende këshillojnë edhe personat, të cilët ende nuk banojnë në Zvicër dhe që duan këtu të punojnë. Refugjatët e pranuar (letërnjoftimi B) dhe personat e pranuar përkohësisht me apo pa status për refugjatë (letërnjoftimi F) që nga viti 2019 nuk ju nevojitet më leje-qëndrim special. Mirëpo, gjdo fillim dhe mbarim i punësimit duhet të lajmërohet me një formular zyrtar në kanton. Procedura e lajmërimit (Meldeverfahren). Përgjegjës është kantoni ku njeriu punon. Kjo paraqitje është falas. Azilkërkuesëve (letërnjoftimi N) ju nevojitet leja.

Ndërmarrja vetanake

Se a mundet dikush në Zvicër ta themeloj një ndërmarrje të veten mvaret prej përkatësis shtetërore dhe nga leja e qëndrimit. Për personat nga vendet e EU/EFTA dhe për personat me leje vendosje C themelimi i një ndërmarrje është më i lehtë. Zyra për Migrimin dhe të Drejtat e Qytetarëve (Amt für Migration und Bürgerrecht) e kantonit informon emigrantet dhe emigrantët mbi atë, se a është i mundur themelimi i një ndërmarrje. Zyra mbështetëse e kantonit (Standortförderung) mbështet në zbatimin praktik.

Puna në të zezë

Kush punon dhe nuk është i lajmëruar te sigurimet sociale nuk ka leje të punës apo nuk i deklaron parat për tatim, e bënë veten të dënueshëm. Njeriu flet këtu për punë në të zezë (Schwarzarbeit). Puna në të zezë ka konsekuenca me ligj si për punëdhënësin edhe për punëmarrësin. Përveç kësaj nuk janë punëtorët të siguruar kundër aksidenteve dhe nuk kanë ndalesa për pension parapërkujdesje për pleqëri. Kush beson se punëdhënësi e trajton jo korrekt, do të duhej të shkoj në një këshillimore për drejtësi e cila është falas (Rechtsberatungsstelle).

Të rinjët

Të rinjët tek kur t`i mbushin 15 vjet guxojnë të punojnë. Punë të lehta me kohë zgjatje të vogël (p.sh. punë gjatë pushimeve) janë të lejuara. Prindërit dhe punëdhënësit janë të detyruar të kujdesën që të rinjët të mos mbingarkohen. Për të rinjët deri 18 vjeç vlejnë të drejta të posaçme në punë.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-baselland.ch/sq/puna/hyrja-ne-tregun-e-punes

Me gjetë punë

Në krahasim me vendet e tjera në Zvicër ka vetëm pak të papunë. Megjithëkëtë punëkërkuessit duhet të plotësojnë kërkesa të larta. Dëftesat dhe diplomat kanë domethënie të madhe. Njohuria e gjuhës gjermane është një parakusht pothuajse për çdo vend të punës.

Kualifikimet

Profesionet e përfunduara, diplomat dhe kualifikimet e mëtejshme kanë në Zvicër gati në të gjitha profesionet vlerë të lartë. Diplomat e huaja nuk pranohen çdoherë. Shumë të rëndësishme gjatë kërkimit të një pune janë edhe dëftesat e punës të punëdhënësit të mëhershëm. Për shumicën e vendeve të punës janë njohurit e gjuhës gjermane të nevojshme.

Me gjetë një vend pune

Ofertat e vendeve të punës i gjen njeriu në gazeta ditore edhe në portale të ndryshme të internetit. Tutje ka zyra private ndërmjetësuese për punë. Qendrat publike rajonale për ndërmjetësim në punë (RAV) mundën me ndihmë gjatë kërkimit të një vendi të punës. Aty ka kompjuter dhe gazeta ditore në dispozicion dhe punonjësit i këshillojnë punëkërkuessit.

Aplikimi

Për një vend pune aplikon njeriu normalisht me shkrim, me email ose online. Për një aplikim duhet më së paku një biografi, një shkresë për motivim dhe nëse është e mundshme një kopje nga dëftesat përfundimtare, diplomat dhe dëftesat e punës. Nëse punëdhënësi është i interesuar, njeriu do të ftohet për një bisedë prezantimi personal (Vorstellungsgespräch). Vende të ndryshme ofrojnë mbështetje falas për përgatitjen e shkresës për aplikim.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-baselland.ch/sq/puna/me-gjete-pune

Të drejtat dhe detyrimet

Të punësuarit dhe punëdhënësit kanë të drejta dhe detyrime të ndryshme. Me ligj janë të rregullura p.sh. Koha maksimale për punë, e drejta për pushim dhe sigurimi mbrojtës.

Kontrata e punës

Në rastin normal kontratat e punës bëhen me shkrim. Mirëpo edhe kontratat me gojë janë të vlefshme. Vlejnë vendimet ligjore të drejtës obligative (Obligationenrecht). Në të janë standardet kryesore. Prandaj edhe personat pa kontratë pune kanë të drejta të ndryshme, mirëpo dhe detyrime.

Të drejtat e punëmarrësve

Punëmarrësit kanë në Zvicër të drejta ligjore të ndryshme. Nga më të rëndësishmet janë:

- Punëdhënësit janë të detyruar, punëtorët e tij t'i lajmëroj te sigurimi social, për ta të bëjë një sigurim për aksident dhe një pjesë të shumës ta paguaj.
- Të gjithë të punësuarit kanë të drejtë më së paku për katër javë pushim me pagesë. Kjo vlen edhe për personat, që janë me rrogë që paguhen me orë apo ata që punojnë orare jo të plota.
- Koha më e lartë e lejuar për punë përmban 50 orë në javë. Në disa firma janë vetëm 45 orë.
- Të punësuarit kanë të drejtë për një dëftesë të punës me shkrim.
- Kush sëmuret apo ka pasur ndonjë aksident dhe që ka punuar më shumë se tre muaj në firmë, ka për një kohë të drejtën e marrjes të rrogës.
- Gratë shtatëzëna dhe gratë, që kanë lindur një fëmijë kanë të drejta të posaçme (Mutterschutz).

Rroga

Në Zvicër nuk ka ligji për rrogë minimale. Mirëpo shumë firma kanë një kontratë pune të përbashkët (GAV), në të cilat është e përcaktuar rroga minimale. Gratë dhe burrat kanë të drejtën për rroga të njëjta për punë të njëjtë. Në kontratë është e vendosur shuma e rrogës bruto. Paguhet rroga neto, pasi që janë zbritur shumat për sigurime sociale (Sozialabzüge). Te personat me leje qëndrimi B, me letërnjoftim F apo N, leje qëndrim i shkurtër L, leje kalimi i kufirit G, zbriten shumat për sigurime sociale direkt nga rroga nga zyra për tatime burimore (Quellensteuer). Kontributet për sigurimin e detyrueshëm shëndetësor nuk janë pjesë e zbritjeve të pagave në Zvicër.

Largimi nga puna

Te largimi nga puna duhet punëdhënësi dhe punëmarrësi tu përmbahen rregullave të vlefshme për kohën në kontratë. Largimi i menjëhershëm nga puna është i mundshëm vetëm në raste përjashtuese. Njeriu mundet çdoherë ta kërkoj me shkrim arsyen e largimit nga puna. Kush është i sëmurë, ka pasur një aksident, është shtatëzënë ose ka lindur një fëmijë, është special i mbrojtur nga largimi prej punës. Nëse punëmarrësi vet largohet nga puna, mundet me ndikue në lartësin e mbështetjes prej sigurimit për të papunët.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-baselland.ch/sq/puna/te-drejtat-dhe-detyrimet

Papunësia

Të gjithë të punësuarit janë të siguruar kundër papunësisë. Kush mbetet i papunë, merr sipas rregullit përgjatë një kohe të caktuar mbështetje financiare. Të papunët duhet të lajmërohen në qendrat rajonale ndërmjetësuese për punë (RAV).

Sigurimi i të papunëve

Sigurimi i të papunëve (ALV) është një sigurim shtetëror dhe për të gjithë të punësuarit i detyrueshëm. Shumat mujore zbriten direkt nga rroga, punëdhënësi merr gjysmën përsipër. Të pavarurit nuk mundën të sigurohen te sigurimi i të papunëve. Kush mbet pa punë, merr prej një arëke për të papunët një pagë mujore zëvendësuese (para për të papunët, Arbeitslosengeld). Apo, kur dhe në çfarë shume paguhen parat për të papunët, mvaret prej shumë faktorëve. Për shembull, sa gjatë ka punuar njeriu apo për çfarë arsye ka mbetur i pa punë.

Veprimi gjatë punësis

Idealja do ishte para ditës së fundit të punës, por jo më vonë se në ditën e parë të papunësisë. Është e detyrueshme të regjistroheni në qendrën përgjegjëse rajonale të punësimit (RAV). Të gjitha hapat e mëtejshëm janë shpjeguar atje.

Qendra rajonale e ndërmjetësimit për punë

Qendra rajonale e ndërmjetësimit për punë (RAV) ndihmon në atë, për ta gjetë përsëri shpejt një punë. Bisedat këshilluese në RAV janë të detyrueshme, kur njeriu tërheq para për të papunët. RAV ofron edhe kurse dhe programe për veprimtari. Këto janë pjesërisht të detyrueshme. Edhe personat, që kurr nuk kanë punuar në Zvicër dhe kërkoj një punë, mundën të lajmërohen në RAV. Mirëpo ata nuk marrin para.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-baselland.ch/sq/puna/papunesia

Njohja e diplomave

Diplomat e huaja dhe përfundimet shkollore nuk janë çdoherë në Zvicër të vlefshme. Sipas rrethanave është e mundëshme, që diplomat të procedohen për njohje. Për disa profesione kjo patjetër kërkohet detyrimisht.

Njohja

Personat me diplomë të huaj munden ta procedojnë njohjen në Zvicër me disa kushte. Me njohje vërtetohet, që diploma e huaj apo një tjetër përfundim i shkollës është njësoj i vlefshëm me diplomën apo përfundimin shkollor të Zvicrës. Te profesionet me kualifikim (p.sh njerëzit për përkujdesje mjekësore, personat mësimor etj.) njohja është e nevojshme, për me mund me e ushtruar profesionin. Për njohje janë sipas profesionit apo arsimimit vende të ndryshme përgjegjëse. Njohja kushton. Informacione ndajnë zyrat kontaktuese nacionale për njohjen e diplomave (Nationale Kontaktstelle für Diplomanerkennung) apo Qendra e Informacionit të Karrierës (BIZ).

Vërtetim mbi nivelin e arsimimit

Te profesionet pa kualifikim nuk është e nevojshme njohja e diplomës apo e përfundimeve tjera shkollore për me punue në Zvicër. Për këto profesione mundet me u bë kërkesa për një vërtetim nivelin (Niveaubestätigung). Kjo tregon gjendjen e diplomës të huaj me atë të sistemit arsimor në Zvicër. Ky vërtetim mund të ndihmoj gjatë kërkimit të një vendi pune. Informacione për vërtetim nivelin bëjnë vendet kontaktuese nacionale për njohje të diplomave (Nationale Kontaktstelle für Diplomanerkennung) ose Qendra e Informacionit të Karrierës (BIZ)

Përmbyllja e një profesioni

Të rriturit me përvojë në një profesion mirëpo pa diplomë të njohur apo pa njohje të përfundimeve tjera shkollore munden më vonë ta bëjnë një arsimim bazë profesioni apo një arsimim të lartë profesioni zviceran. Ecuria mvaret prej arsimimit të mëhershëm, prej përvojës në profesion dhe moshës. Në çdo rast është njohja e gjuhës gjermane si parakusht (niveli B1/B2 sipas Gjer). Të interesuarit munden te Qendra e Informacionit të Karrierës (BIZ) të informohen dhe këshillohen falas. Kush e bënë një përmbyllje të një profesioni, i përmirson gjasat e veta në tregun e punës dhe ka çasje në arsimim e mëtutjeshëm.

Më shumë informacione (link, adresa, broshura, fletushka)

www.hallo-baselland.ch/sq/puna/njohja-e-diplomave